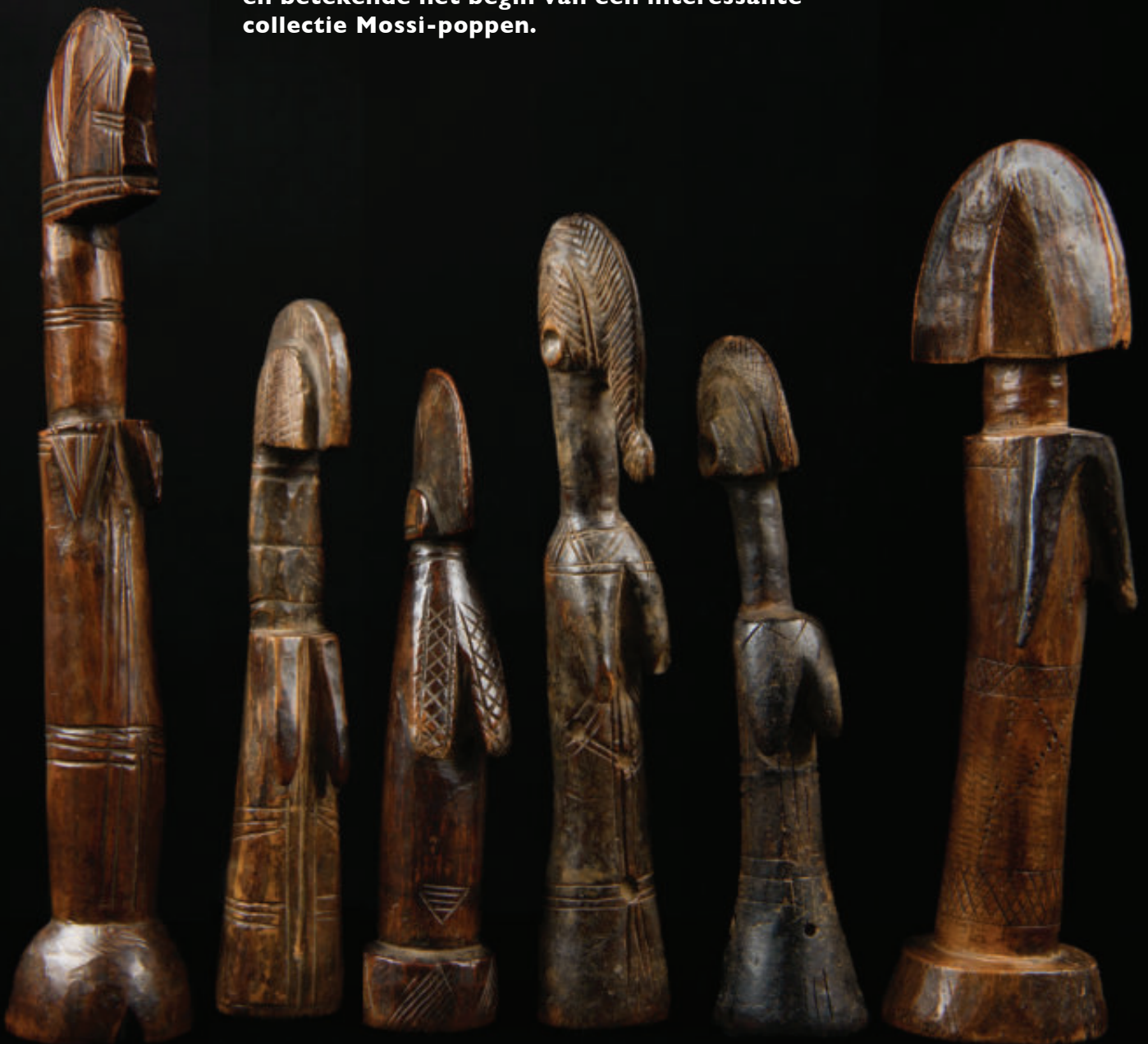

Een Biiga heeft vele functies en betekenissen

Mossi-poppen uit Burkina Faso zijn intrigerende dametjes

Niet gehinderd door enige kennis kocht Aad van den Ende begin jaren negentig van de vorige eeuw een Afrikaans beeldje. Deze aankoop voedde zijn nieuwsgierigheid en betekende het begin van een interessante collectie Mossi-poppen.

1. Bousa-stijl

2. Kaya-stijl

3. Ziniare-stijl

4. Met haarlok

5. Noorden/Risiam

6. Nyonyoné-stijl

Begin jaren negentig van de vorige eeuw kocht ik mijn eerste Afrikaanse beeldje. Het was op de Dennenweg in Den Haag. In de etalage van een winkeltje met een onduidelijke signatuur zag ik naast wat kristallen, een boeddha en een batik-kleed een opvallend zwarte pop met een groot hoofd. Er lag een boekje naast met een ongeveer gelijke pop. Ik vond het beeldje wel iets hebben, trad de winkel binnen en kocht toen voor 65 gulden mijn eerste Akua'ba beeldje (afb. 1). Het boekje was helaas niet te koop, dat kwam later. Gelukkig vond mijn vrouw het beeldje ook erg mooi.

Meer lezen

Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Ik kon het boekje *Afrikaanse primitieven*. Fascinerend! van Sannes (1998) al snel op

de kop tikken. Ik kwam er achter dat voor veel verzamelaars een Akua'ba beeld een eerste aankoop is en dat mijn beeldje eigenlijk niet zo heel bijzonder was. Het was zo te zien wel gebruikt, maar in de eerste de beste wereldwinkel zag ik min of meer dezelfde popjes staan. De vorm bleef echter intrigeren. De pop had eigenlijk veel weg van een stukje moderne kunst. Ik ging lezen. Veel indruk maakte op mij het boek *Primitivism in 20th Century Art* van Rubin William ((1984). Waarschijnlijk zag ik daar ook voor het eerst een Mossi-popje.

Poppen

Ik kwam in contact met mensen met dezelfde belangstelling. Een collega van mij uit Delft, Hans van Witteloostuyn, bleek een eigen galerie te hebben. Ik las zijn boekje *Afrika (z.j.)* over de Ten Houten collectie en ik kocht van hem al snel een tweede pop, een mooi Fante-popje (afb. 2) Deze pop kwam uit een oude collectie en heeft naast zijn speciale vorm een mooi gebruikspatina. Er kwamen meer poppen in mijn verzameling; erg mooi zijn de twee

Fali-poppen (afb. 3) uit Kameroen. Om meer te weten ging ik verder speuren in de literatuur. Het boek *Isn't s/he a doll?* van Elisabeth Cameron (1996) bood een heel mooi overzicht en veel nuttige uitleg. Uiteraard kwam ik daar Akua'ba-poppen tegen, maar ook Mossi-poppen. Ik vond ze mooi en vreemd.

Veilinghuizen

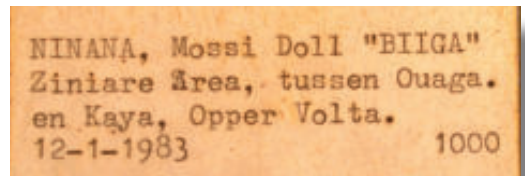
De poppen kwam ik weer tegen in 2011 in Brussel op de Bruneaf, waar Cécile Kerner een verkoopexpositie had van alleen maar poppen. Tot een aankoop kwam het niet, maar ik kocht wel de catalogus. In datzelfde jaar werd in het Vendu Notarishuis te Rotterdam een collectie Afrikaanse kunst geveild. Er was weinig belangstelling en zonder al te veel moeite kon ik een aantal

Afbeelding 1. Akua'ba van de Ashanti (Ghana).

Afbeelding 2. Akua'ba van de Fante (Ghana, Ivoorkust).

Verzameletiket aan de onderzijde van popje 3.

voorwerpen toevoegen aan mijn verzameling. Daarbij waren toen eindelijk ook de drie eerste Mossi-popjes (Zie pagina 9, pop 1, 3 en 6). Ze verschillen van vorm, de grootste is 28 cm hoog. Onder het kleinste beeldje (pop 3) zat een sokkel met tekst (zie hierboven). Het jaartal 1983 was wellicht het jaar van aankoop en 1000 was dat de waarde in gulden? Dat zou best kunnen, er gebeurden wel meer vreemde dingen in de jaren '80. Het gebied Opper Volta klopt, want in die tijd heette Burkina Faso nog zo. Het plaatsje Ziniare ligt inderdaad tussen Ouagadougou en Kaya. Het is een mooi abstract popje met een discusshoofd,

Afbeelding 3. Popjes van de Fali (Kameroen).

flinke afhangende, versierde borsten en een driehoekje op de plaats van de vagina. Onlangs kwam ik er bij Veilinghuis De Zwaan weer drie (zie pagina 9, pop 2, 4 en 5) tegen, waar geen belangstelling voor was. Met inmiddels zes Mossi-poppes in mijn bezit werd het toch eens tijd om meer over deze dames uit te zoeken.

Burkina Faso

Het Mossi-volk is de grootste bevolkingsgroep in Burkina Faso (= het land van oprechte mensen). Burkina Faso is een republiek en ligt in West-Afrika in de Sahel. De hoofdstad is Ouagadougou met momenteel bijna twee miljoen inwoners. Van 1896 tot 1960 was het land een kolonie van Frankrijk, het heette toen Opper Volta. De huidige naam kreeg het in 1984. Er wonen ongeveer 19 miljoen mensen. Ruim 80% van de bevolking is werkzaam in de landbouw (Burkina Faso, z.j.).

Het land is wel bereikbaar, maar er zijn terroristische aanslagen en ontvoeringen. Voor het grensgebied met Mali geldt nu een negatief reisadvies. Voor de dapperen onder ons: als je er tijdig bij bent, kost een retourticket minder dan 700 euro. Je vliegt dan via Casablanca naar Ouagadougou.

Mossi-poppes

In Afrikaanse dialecten bestaat het woord pop eigenlijk niet. De poppen worden 'baby', 'mijn kind' of 'kind' genoemd. Voor de Mossi is dat 'Biiga'. Mossi-poppes hebben geen ledematen. Er is een cilindrische romp, een soms vrij lange hals en een hoofd in de vorm van een halve cirkel. Het hoofd is het meest opvallende kenmerk, omdat het plat is en

De provincies van Burkina Faso, waarop geprojecteerd het leefgebied van de Mossi.

loodrecht op de hals staat. Het zijn altijd vrouwelijke poppen. De poppen hebben vaak flinke hangende borsten, symbool van vruchtbaarheid en moederschap. Bij oudere exemplaren is er vaak sprake van een gaatje op de plaats van de vagina en de anus (zie pagina 9, popje 4 en 5). Soms is er ook een navel te zien of heeft deze de vorm van een gaatje (pop 4). De poppen zijn altijd voorzien van geometrische lijnen, scarificaties, vooral op de borsten en de onderbuik (zwangerschapsstrepen). De poppen heten 'kind', maar ze hebben het lichaam van een volwassen vrouw. Soms zijn er versierin-

gen met kralen en schelpen en soms zijn de poppen bekleed met leer. De lengte varieert van 15 tot 30 centimeter.

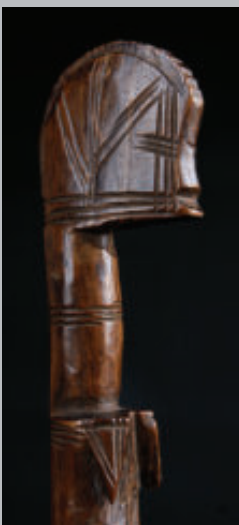
Vijf stijlen

De autoriteit op het gebied van kunst en cultuur van Burkina Faso is de Amerikaanse hoogleraar Christopher D. Roy. Hij is werkzaam aan de faculteit van Afrikaanse kunstgeschiedenis van de universiteit van Iowa en komt al meer dan 40 jaar in Burkina Faso voor onderzoek. Hij is initiatiefnemer van de site *Art and Life of Afrika*. Zie: <https://africa.uima.uiowa.edu>. Hier vind je heel veel teksten en ook veel

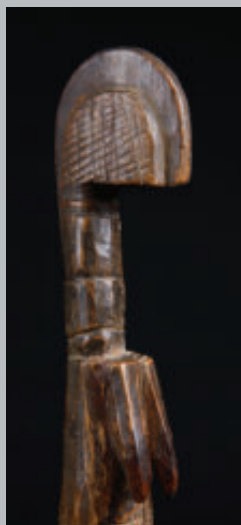
beeldmateriaal over Burkina Faso en andere Afrikaanse landen.

In zijn artikel *Mossi Dolls* (1981) onderscheidt Roy vijf stijlen van Mossi-poppen: de Boulsa-stijl, de Kaya-stijl, de Ziniare-stijl, poppen met een haarlok (gyonfo) en poppen uit het noorden en het Risiamgebied (zie het kader hieronder). In het boek *Biga. Poupees de fertilité Mossi* (Brisset, 2007) wordt ook nog de stijl van Nyonyonsé genoemd met een abstract discusschouf en V-vormige borsten (afb. 4). Soms is de stijl lastig te bepalen, de stijlen lopen vaak door elkaar heen. Het met leer

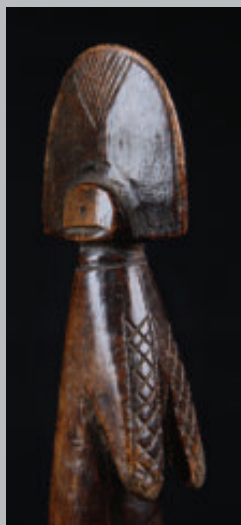
In zijn artikel *Mossi Dolls* (1981) onderscheidt Roy vijf stijlen van Mossi-poppen

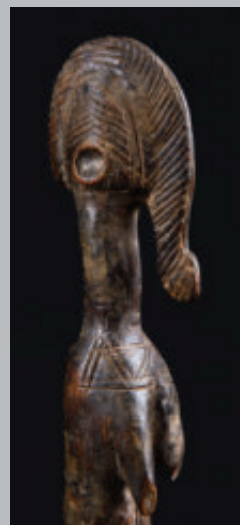
1. De Boulsa-stijl (streek in het Oosten). Hierbij is er min of meer sprake van een langwerpig gezicht. De nek is lang. De borsten zijn hier vaak wat kleiner.

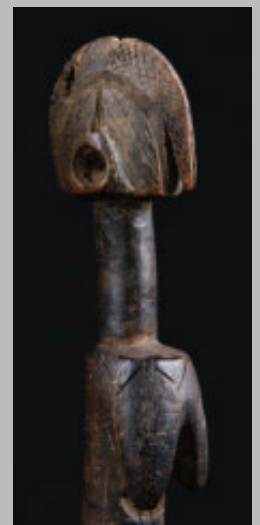
2. De Kaya-stijl (Kaya is een stad in het Noordoosten). Hoofd en hals zijn even breed. Het hoofd is een ononderbroken halve cirkel. Soms is op de borsten een ruitpatroon van scarificaties aanwezig.

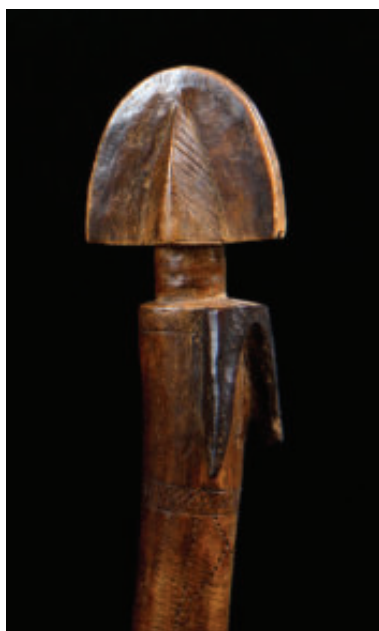
3. De Ziniare-stijl (Ziniare is een stadje tussen Ouagadougou en Kaya). Het hoofd is hier een halve cirkel. Er zijn geen gezichtskennmerken. Aan weerskanten van het gezicht is vaak een uitstulping ook in de vorm van een kleinere halve cirkel. De nek is kort of afwezig.

4. De poppen met een haarlok (gyonfo) aan de voorkant. In eerste instantie moet je bij het zien van deze poppen aan een olifantenslurf denken. Het is echter een haarlok, die jonge meisjes voor hun huwelijk op het voorhoofd dragen. Deze vorm komt in alle streken voor.

5. Poppen uit het noorden en het Risiamgebied met een klein hoofd, duidelijke oren en een kleine haarlok.

Afbeelding 4. Detail Mossi-popje, Nyonyonsé-stijl.

bekleden van de poppen komt vooral voor bij de Kaya stijl, maar ook andere poppen kunnen met leer bekleed zijn.

Functie van de poppen

De oudste beschrijving van de poppen is gedaan door de Franse missionaris Eugene Mangin in 1921. Hij schrijft: *‘Tout comme les enfants de chez nous, les jeunes Mossi aiment à jouer. ....Les Fillettes ont leurs poupées en bois, et les jours de grandes fêtes, elles viennent gracieusement les offrir en faisant la révérence, et qui accepte ces poupées doit donner quelques cauris en les rendant.’*

(‘Net als bij ons houden ook Mossi kinderen van spelen .... De meisjes hebben houten popjes welke ze bij festiviteiten onder het maken van een lichte buiging gracieus komen aanbieden. Degene die het popje aanneemt, wordt geacht enkele kauri’s te schenken bij het teruggeven van het popje’).

Baby of Barbiepop

Ouders kopen op de markt bij de smid een pop voor hun dochter. Deze speelt met de pop en verzorgt haar. Soms

verzorgt zij de pop als een baby. Ook stelt de pop het kind voor dat zij later zal krijgen.

Tegelijkertijd stelt de pop een ideaalbeeld voor van een volwassen vrouw met grote borsten en een mooi kapsel. Vergelijk de Barbiepop in de westerse cultuur.

De poppen die door kinderen zijn gebruikt om mee te spelen zijn vaak kaal, beschadigd en grijs. De kinderen gaan ermee om als alle andere kinderen in de wereld. Het spelen met de poppen is gewoon een spel, maar tegelijkertijd ook een training voor hen als moeder. De pop krijgt een naam. Soms krijgt de pop veel aandacht, maar vaak wordt de pop verwaarloosd. Als een meisje haar pop laat zien aan een oudere vrouw zal deze zeggen: ‘Laat God je veel kinderen geven.’

Initiatie

De poppen spelen ook een rol bij de initiatie en de vrouw neemt haar pop mee bij het huwelijk. De pop zal haar helpen snel een kind te krijgen. Na de geboorte speelt de pop een rol als bemiddelaar tussen de geesten en het kind. De pop zorgt ervoor dat de geest van het kind wordt opgenomen in de wereld van de ouders en verhindert dat de geest van het kind het lichaam verlaat: ‘gidga ti da biiga lebere me’. Als de moeder tijdens of na de bevalling overlijdt, wordt de pop samen met haar begraven. Als het kind overlijdt, wordt de pop weggedaan of weggegeven.

Als een getrouwde vrouw lang moet wachten op haar eerste kind, dan draagt zij een Biiga met zich mee. Vaak zijn deze poppen iets groter en fijner gesneden dan de poppen voor meisjes. De aanstaande moeder

verzorgt en wast de pop en smeert hem in met sheaboter voor een mooi glanzende huid. Als de moeder bevalt, wordt eerst de pop gewassen en ontvangt deze de eerste druppels melk. Ook zal de pop voorafgaand aan de echte baby mee naar de markt worden gedragen op moeders rug. Vaak zijn het deze poppen die in westerse verzamelingen zijn terechtgekomen vanwege hun mooie patina.

Symbolische betekenis

Ladislav Segly (1972) wil de poppen meer symbolische waarde geven. Hij ziet de cilindrische vorm als een

Afbeelding 5. Vrouw met de voor ongehuvde Mossi-vrouwen karakteristieke haardracht

(foto E.Fortier met dank aan J.Krekelaar)

Afbeelding 6. Twee Mossi-kinderen met hun poppe (foto Wikimedia)

fallussymbool met daarbij ook nog vrouwelijke kenmerken in de vorm van borsten. Hij noemt de poppen 'Archetypal Fertility Figures'. De combinatie van mannelijke macht in de fallusvorm en vrouwelijke vruchtbaarheid in de vorm van de borsten maakt de poppen uniek. Volgens hem zijn de poppen eigenlijk geen speelgoed. Roy is het hier niet mee eens. De poppen zijn speelgoed en soms een hulpmiddel om de vruchtbaarheid te bevorderen, niet meer dan dat.

Waardering

Bij verzamelaars is er sprake van hiërarchie van begeerde objecten. Mannelijke objecten als maskers en krachtbeelden staan daarbij in hoger aanzien dan vrouwelijke objecten en de poppen komen onderaan de ladder. Een uitzondering hierop vormen de Ibeji en de oudere Akua'ba poppen. Ondanks de karakteristieke vorm van de Mossi-poppen heb ik de indruk dat de Akua'ba de verzamelaars meer aanspreken.

Roy onderscheidt op basis van de patina twee soorten Mossi-popjes. Ten eerste de poppen die in de huizen van de Mossi hebben rondgeslingerd. Ze zijn vaak beschadigd, kaal, stoffig en grijs. De tweede soort ziet

er heel anders uit. De poppen hebben veel verzorging gekregen van hun eigenaar. Ze hebben vaak een donker glanzend oppervlak. Vooral deze poppen hebben hun weg gevonden naar verzamelaars buiten Afrika. De conditie van de oppervlakte van een pop zegt vaak iets over diens functie in het gezin (of over de moeite die een handelaar heeft gedaan om de pop ouder te doen lijken) Zeldzaam zijn de poppen zeker niet. Volgens Roy worden zij ook nu nog volop gemaakt. Als hij in 2006 het stadje Dablo bezoekt, beschrijft hij het volgende:

'My wife and I were watching a potter at work, when we noticed that some of the children nearby were carrying small carved Mossi dolls. My wife asked them how many of the children had dolls like that, and they all said they did. I told them to fetch their dolls and that I would take their photographs. Within minutes there were at least fifty children carrying dolls escorted by their mothers, and I took photographs of each one of them, which I returned to them the following year.' (Roy, 2015)

Tegelijkertijd is het ook zo, zeker in de grotere steden, dat de poppen worden vervangen door plastic poppen met in hun ogen meer prestige uit Ghana of Taiwan.

De Mossi-popjes, die ik kocht, waren niet duur en lijken ook niet echt kostbaar. Het ging mij om de vorm en ik kocht ze uit nieuwsgierigheid. De prijzen voor Mossi-poppen liggen meestal lager dan die voor Akua'ba's. De prijs loopt op als de patina mooier en ouder is (of lijkt). Meestal staan de poppen te koop tussen de 100 en 300 euro. Voor echt mooie exemplaren met het juiste patina lopen de prijzen op naar 2000 tot 3000 euro. Uiteraard speelt de 'provenance' ook een grote rol. Een pop in de Kaya stijl, die Roy in 1976 kocht voor 25 dollarcent, staat nu tentoongesteld in het Smithsonian Institution National Museum of Natural History. Op 15 juni 2011 is er bij Sotheby's in Parijs een heel mooie Mossi-pop verkocht voor € 58.350,-.

Het zijn intrigerende dames en zij vormen een mooi voorbeeld van Afrikaanse kunst met een verhaal.

vandenendaad@gmail.com

Bronnen:

- Brisset, C. e.a. (2007). *Biga. Poupées de fertilité Mossi*. Paris: Galerie Flak
- Burkina Faso (z.j.). In *Wikipedia*. Geraadpleegd juni 2017, https://nl.wikipedia.org/wiki/Burkina_Faso
- Cameron, E.L. (1996). *Isn't s/he a doll?* Los Angeles: UCLA Flower Museum of Cultural History
- Kerner, C. (2011). *I dolls*. Catalogus t.g.v. de Bruneaf 2011 Brussel
- Mangin, E. (1921) *Les Mossi: Essai sur les usages et costumes du peuple Mossi au Soudan occidental*. Paris: Challamel
- Poupée de fertilité, Mossi, Burkina Faso (z.j.) in *Sotheby's*. Geraadpleegd juni 2017, <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2011/arts-dafrique-et-docanie-pf1108/lot.46.html>
- Roy, C.D. (1981). Mossi Dolls. *African Arts* 14(4): 47-51, 88
- Roy, C.D. (2015). *Mossi: Visions of Africa. Diversity in the art of a West African People*. Milaan: 5 Continents Editions
- Rubin, W. (1984). *Primitivism in 20th century art*. New York: The Museum of Modern Art
- Sannes, G.W. (1978). *Afrikaanse primitieven. Fascinerend!* Amsterdam: Rodopi
- Segy, L. (1972). The Mossi Doll: An Archetypal Fertility Symbol. *Tribus* 21: 35-68
- Witteloostuyn, H. van. (1997) *Afrika. De Ten Houten collectie van Afrikaanse kunst*. Eersel: Galerie de Ruimte